

LÄRAR- HANDLEDNING

Sveriges fantastiska historia – Vikingatiden
av Fabian Göranson
En handledning av Chris Qvist

Om boken

Följ med till den spännande vikingatiden och en värld av farliga resor, storslagna fester, mystiska gudar, blänkande svärd och trollkunniga spåkvinnor.

Hur gestaltade sig egentligen livet för en vanlig svensk familj för lite mer än tusen år sedan? I den här boken får vi lära känna Åshed, Egil och deras föräldrar och syskon, och deras liv på en vikingatida bondgård. Vi följer dem i arbetet med djuren och åkrarna, ser hur de fiskade, lagade mat, sydde kläder och mycket mer.

Men vardagens lunk bryts på den stora julfesten, när hövdingen Knut samlar ihop ett vikingatåg i öster. Egil, pappa Ragnar och sköldmön Hervor drar iväg på en resa över havet. Där väntar svåra strider, oväntade skatter och en lång resa till den stora staden Könugård.

Vikingatiden är andra delen i den nya bokserien om Sveriges fantastiska historia av Fabian Göranson. En rikt illustrerad och faktsäckad bok med serieavsnitt, för alla vetgiriga 5–12-åringar.

Om Fabian Göranson

Fabian Göranson, född 1978, är bosatt i Stockholm och arbetar som serietecknare, illustratör och översättare. Han debuterade med serieboken *Gaskriget* 2006, och har sedan dess givit ut humorserier i bokform, en hyllad serieadaptation av Strindbergs *Inferno*, samtidigt som han illustrerat och gjort serier för tidskrifter och drivit både förlag och tidning. 2018 utkom den kritikerrosade reportageboken *Drömmen om Europa* som tilldelades Seriefrämjandets pris Urhunden för bästa svenska seriebok samma år. I samband med Pippis 75-årsjubileum 2020 utkom Astrid Lindgrens sommaräventyr *Pippi på rymmen* som bilderbok för första gången, illustrerad av Fabian Göranson. Han tecknar även hybridbokserien Hokus Pokus.

FOTO: KAUSA GÖRANSSON

Arbeta med boken utifrån lärarmaterialet

Lärarmaterialet till denna bok är uppbyggt på ett sätt som gör att du kan skapa ett projekt kring Vikingatiden tillsammans med dina elever.

Du avgör själv i vilken omfattning som du vill använda förslagen, vilket betyder att projektet både kan bli kortare och längre.

Arbetet med projektet inleds med en aktivitet som heter "Välkommen till Vikingatiden".

Varje kapitel i boken har tre tillhörande "moment" där ni fördjupar er i vissa delar.

Till varje moment finns det en del som kallas "Om du har tid" och denne är tänkt för just dig som vill lägga lite mera tid på projektet.

Övningarna och aktiviteterna knyter an till Lgr22 men är inte tänkt som en regelrätt lärarhandledning.

Introduktion Välkommen till vikingatiden

Vid denna introduktion till boken utgår du från första uppslaget och berättar för eleverna att ni ska arbeta med ett projekt som handlar om vikingatiden.

Låt dem först få fundera över vad vikingatiden är och vad det betyder.

Rita förslagsvis en ring på tavlan där du skriver forntiden i mitten och fyll sedan på runt den som en mindmap utifrån det som eleverna säger.

Fråga eleverna:

- Vet ni vad vikingatiden är?
- Vilka levde då tror ni?
- Vad gjorde människor på vikingatiden?

Läs introduktionen om vikingatiden i boken tillsammans eller enskilt.

- Vad vet man om när vikingatiden började?
- Vad gjorde vikingarna till skillnad från det människor gjort tidigare?
- Vad betyder krönikor och sagor?
- Vilka kommer vi att få träffa under vårt projekt och när vi läser boken?

Om ni har en tidslinje i klassrummet kan ni titta på den och fundera över hur länge sen det man kallar för forntiden var. Eller använd tidslinjen längst bak i boken.

OM DU HAR TID

”Vad skulle du vilja veta om vikingatiden”

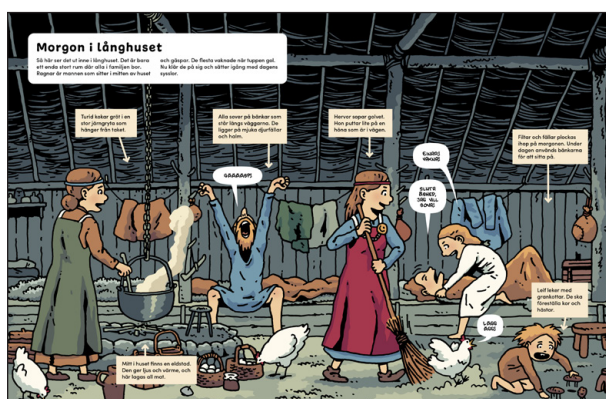
Låt eleverna få arbeta i par eller små grupper och prata om vad de skulle vilja veta om vikingatiden. Be dem att skriva ner. Återsamlas och gör en gemensam lista på tavlan utifrån det grupperna har kommit fram till.

Skriv över listan på ett stort papper och låt förslagsvis eleverna få dekorera och illustrera runt listan.

Häng upp den på väggen så att ni kan återkomma till den under projektets gång.

Moment 2

MORGON I LÅNGHUSET

Repetera tillsammans med eleverna och titta på uppslaget på sidorna 12–13 där man ser hur det ser ut en morgon i långhuset.

- Vilka ser ni på bilden?
- Varför tror ni att man hade djur inne i huset?
- Hur tror ni att det blir när man har djur inne i huset?
- Varför hade man en eldstad mitt i huset?
- Hur ser sängarna ut i långhuset och vad används de till?
- På vilket sätt lagar mamma Turid mat och vad blir det till frukost?
- Vad tror ni att vikingarna hade att välja på för mat till frukost och varför det?

Prata om på vilket sätt vi får mat och värme nuförtiden och jämför det med vikingarna i byn.

Skriv upp på tavlan som i två kolumner där ni kan jämföra med varandra.

OM DU HAR TID

Göra egna leksaker

På bilden kan man se lilla Leif som leker med några leksaker som är gjorda av kattor och pinnar.

- Hur tror ni det var att vara barn på vikingatiden?
- Vad tror ni att vikingabarnen hade för lekar?
- Vilka leksaker hade de tillgång till?

Läs om hur det var att vara barn på vikingatiden via länken till Historiska museet och prata om barnens förutsättningar jämfört med nu. <https://historiska.se/upptack-historien/artikel/barn/>

Låt eleverna få fundera över hur de skulle kunna göra egna leksaker och ge dem material eller samla in tillsammans.

Låt dem jobba i par eller grupper och gör sedan en utställning.

Presentera för varandra.

Moment 3

SKAFFA MAT OCH KLÄDER

I det här momentet utgår ni från uppslagen på sidorna 14–17 där man får se hur alla i familjen är med och hjälper till för att skaffa både mat och kläder.

- Vilka är det som arbetar på gården?
- Varför går barnen inte i skolan som ni gör?
- Tror ni att det finns någon affär där man kan skaffa mat och kläder?
- Varför får trälarna göra det tyngsta arbetet?
- Hevor drömmer om att bli krigare. Hur var det egentligen på vikingatiden. Fick flickor bli krigare?

Använd denna artikel som underlag för dig själv när du pratar med eleverna om vilken roll kvinnor på vikingatiden hade.

<https://www.svt.se/nyheter/vetenskap/framsta-vikingakrigaren-var-kvinna>

OM DU HAR TID

Färga med växter

Prata med eleverna om hur det går till när man gjorde kläder på vikingatiden. Det var inte en snabb process och man kunde inte gå till någon affär för att köpa det man behövde.

Titta på processen uppslagen sidan 16–17.

Vikingarna ville också vara fina de också och man färgade ullgarnet för att det skulle kunna bli kläder med olika utseende.

Fråga eleverna om de kan ge förslag på några växter eller blommor från naturen som de tror att man kan färga kläderna med. Skriv upp deras förslag på tavlan.

Titta på artikeln från Örtsällskapet och läs tillsammans recepten på olika färger.

<https://ortasallskapet.se/ort/farga-med-vaxter/>

Har ni möjlighet kan ni prova färga vitt ullgarn tillsammans.

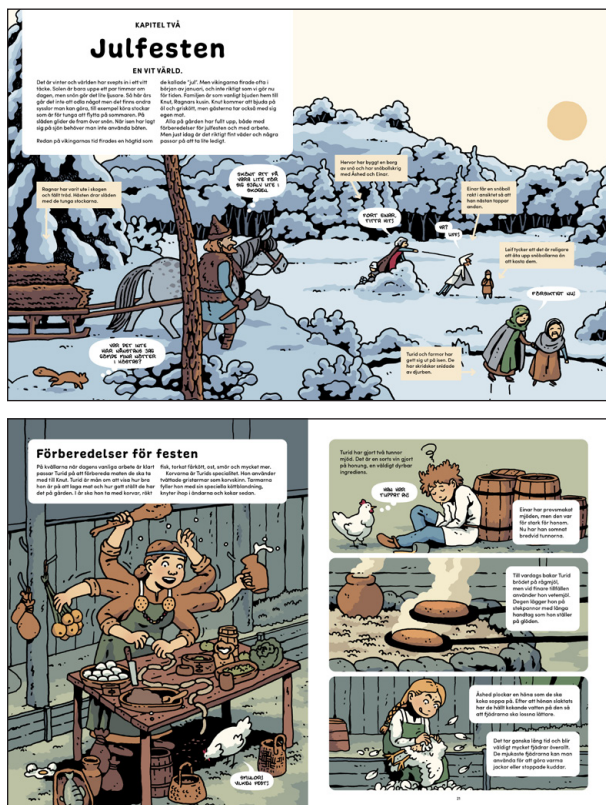
Sen kanske ni kan använda det för att göra garnbollar i olika färger (se hur man gör i filmen här). <https://www.youtube.com/watch?v=w1rQtbiMhrA>

Kapitel 2

Julfesten

Moment 1

VINTER OCH FÖRBEREDELSE FÖR JULFESTEN

Läs tillsammans om bakgrunden till vikingamaten och titta på recepten som finns som förslag via länken till Fotevikens museum. <https://www.fotevikensmuseum.se/d/vikingar/hur/mat/recept>

Här kan ni förslagsvis planera för att prova göra några av recepten tillsammans i klassen.

OM DU HAR TID

Planera en vikingafest

Prata med eleverna om vad som var viktiga ingredienser för vikingarna vid deras fester och punkta ner vad ni skulle vilja ha med på er vikingafest.

Här kan det bland annat handla om mat, kläder, lekar och att berätta historier.

Läs mera om vikingafester via Unga fakta och fördjupa er eventuellt i hur vikingarna använde berättelser. Gör sedan egna berättelser som ni kan ha vid er egen fest. <http://www.ungafakta.se/vikingar/vardag/fest/>

Det kan vara trevligt att bjuda in andra klasser till festen eller kanske elevernas familjer.

Introducera kapitel 2 genom att läsa hela berättelsen om Julfesten.

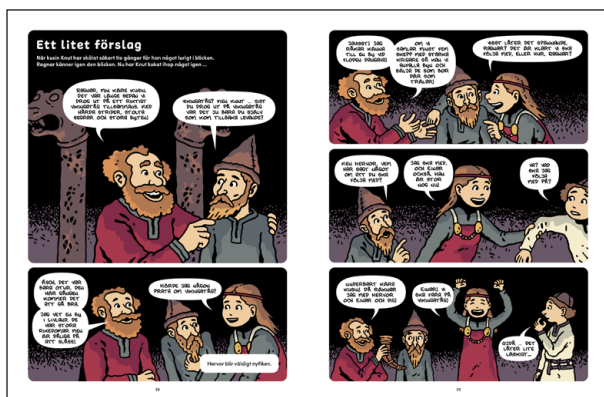
I moment 1 utgår du uppslagen på sidorna 18–21.

Repetera innehållet genom att ställa frågor till gruppen.

- Vad gör vikingarna på vintern?
- Hur kan man transportera sig när det inte går att använda båtarna?
- Hur gjorde vikingarna skridskor?
- Hur firade vikingarna jul?
- Vad bjuder man på till julfesten?
- Vad gör mamma Turid för förberedelser på bilden?
- Vad är mjöd för något och hur gjorde man det?
- Vad betyder det att plocka en höna?
- Vad använde man hönans fjädrar till?

Moment 3

UNDER FESTEN

Repetera texten och innehållet på sidorna 26–29 där man får se hur det kan vara under själva kvällen när festen pågår. Använd frågorna nedan:

- Vad betyder det att man sitter i högsätet?
- Vad gjorde man med grisen som man hade offrat?
- På vilket sätt använde man ölhornet?
- Vilka viktiga saker var viktiga för vikingarna under festen?
- Vad ger kusin Knut för förslag till Ragnar?
- Vad gjorde vikingarna på sina vikingatåg?
- Tror ni att det var vanligt att tjejer fick följa med på vikingatåg och varför tror ni det?
- Hur tror ni att Einar känner det för att följa med på vikingatåg?

OM DU HAR TID

Spela Hnefatafl

Låt elevnerna få göra spelplaner på stora papper och gå igenom reglerna för spelet.

1. Spelet har två spelare
2. Brädet är kvadratisk med udda antal rutor. 9x9, 11x11, 13x13 osv upp till 19x19.
3. Kungen ("vit") står i mittrutan.
4. Runt kungen grupperas vita försvarare.
5. Vid brädets kanter ställs de svarta pjäserna.
6. Alla pjäser kan flyttas i valfritt antal rutor i rak linje (inte diagonalt – alltså som ett torn i schack)
7. En pjäs "slås" genom att den omges av motståndarpjäser på två motsatta sidor horisontellt eller vertikalt.
8. En pjäs får flyttas in mellan två motståndarpjäser utan att "slås" (kungen kan också flyttas in mellan två eller tre motståndarpjäser/kanter utan att "slås")
9. Kungen "slås" genom att den omges av fyra motståndarpjäser eller av tre motståndarpjäser och brädets kant
10. Ett drag kan "slå" mer än en pjäs.
11. Vit spelare vinner om kungen lyckas ställa sig i en av de inre rutorna där svart stod (alternativt hörnruta)
12. Svart spelare vinner om kungen "slås".
13. Vit spelare drar först

Varianter på regler:

1. Kungen kan vara vapenlös och får då inte användas för att slå svarta pjäser.
2. Hörnrutorna kan vara reserverade för kungen.

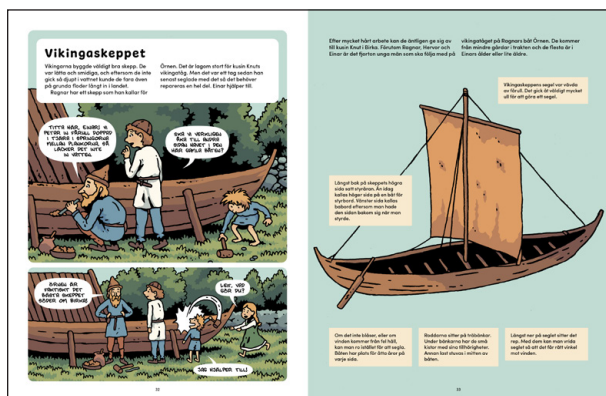
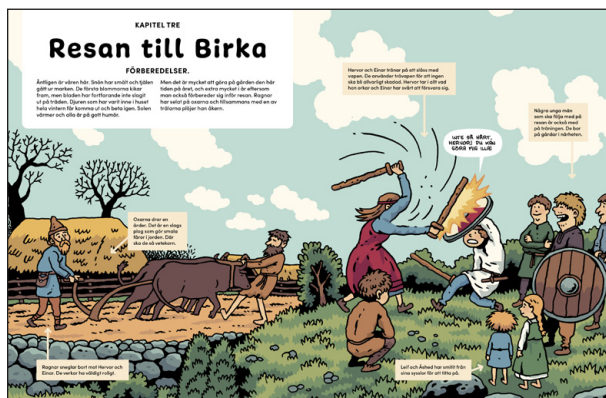
Mittrutan kallas ibland tronen och kan vara reserverad för kungen. Svarta pjäser kan vara förbjudna att återvända till kantrutor.

Kapitel 3

Resan till Birka

Moment 1

FÖRBEREDELSENA

Namnet skepp är ett fornnordiskt ord och även det franska ordet ekipera ska ursprungligen komma från vikingarna och betyda att man utrustade skeppen.

Sök på ”Vikingskepp” på nätet och välj ”bilder”. Titta på de olika typerna av skepp som fanns och prata med eleverna om deras konstruktion och färdigheter.

Förslagsvis kan du låta dem illustrera egna skepp och namnge dem. Häng upp och ha en utställning.

OM DU HAR TID

Bygg ditt eget vikingskepp

Låt eleverna få bygga egna vikingskepp.

Ni kan använda vilket material som passar er i form av trä, papper, playdoo, lera osv.

Här finns en länk till mallar från Unga fakta som man kan ha om det finns elever som tycker att det är svårt att komma på egna modeller. <http://www.ungafakta.se/pysssel/klipp/vikingskepp/>

Och självklart bör ni ställa ut detta verk för andra att titta på sedan!

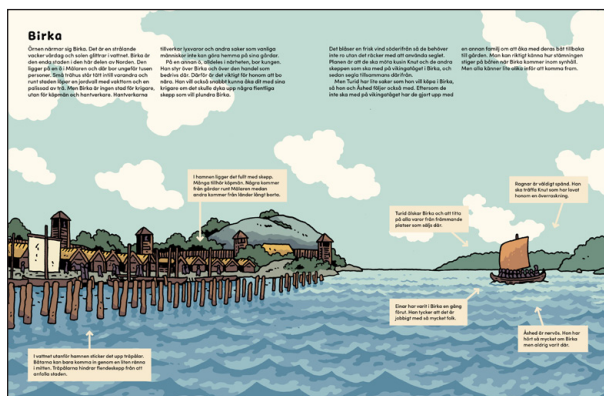
Introducera kapitel 3 genom att läsa hela berättelsen om Resan till Birka. I moment 1 utgår du från uppslagen på sidan 30–33.

Repetera innehållet genom att ställa frågor till gruppen.

- Vad tror ni att det betyder att tjälen har gått ur marken?
- Varför är det extra mycket att göra på gården i år?
- Vad använder man en årder till?
- Hur förbereder sig Hervor, Einar och de unga männen för den kommande resan?
- Vad var det som gjorde vikingskeppen så bra?
- Hur kunde man reparera skeppet?
- Vad var seglet gjort av?
- Varför heter höger och vänster på båten styrbord och babord?
- Vad gjorde man om man inte fick vind i seglen?

Moment 2

BIRKA

Repetera delen i kapitel 3 där vi får följa med till Birka. Använd uppslaget på sidorna 34–35 och repetera med hjälp av frågorna:

- Birka var den enda staden i den delen av Norden på den tiden. Men vad menar med att något är en stad?
- Vad var Birka främst till för?
- Varför bodde kungen i närheten av Birka?
- Vad var nyttan med träpålarna som stack upp ur vattnet vid hamnen?
- Vilka besökte Birka?
- Vad ser mamma Turid fram emot?

Använd dig av Birkas hemsida för att läsa om och tillsammans lära er mera om staden Birka. <https://www.birkavikingastaden.se/>

Har man möjlighet att åka dit så är det ett fantastiskt besök för dig och din klass.

OM DU HAR TID

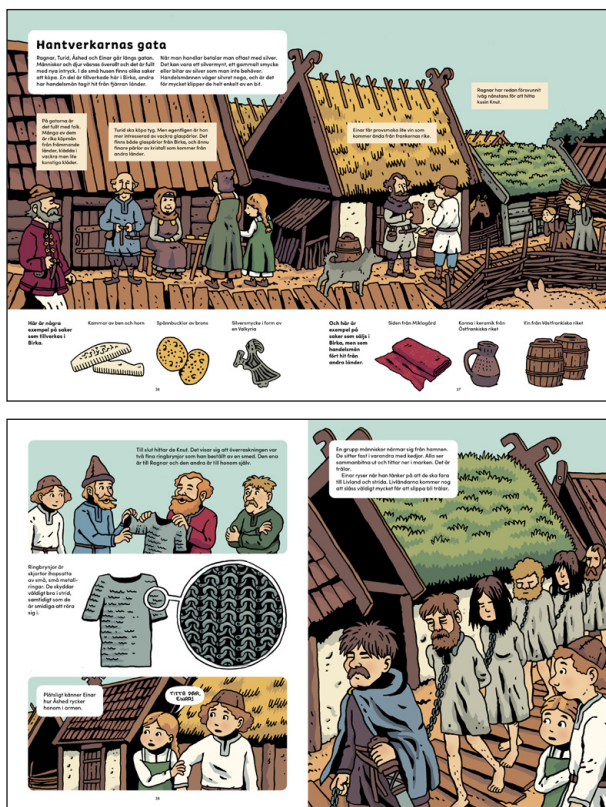
Hur såg det ut i Birka

Om du söker på "Staden Birka" på nätet och klickar på "bilder" så får du upp massor med underlag från de modeller man har gjort av hur Birka såg ut.

Ta upp dem på storskärm och samtala som det ni ser och hur ni tror att det var för familjen när de kom till Birka innan de skulle iväg på sitt vikingatåg.

Moment 3

HANDELN I STADEN BIRKA

OM DU HAR TID

Göra föremål från vikingatiden

I denna aktivitet kan ni med fördel använda lera men det går också bra att göra egen playdoo och kanske lägga karamellfärg i som passar för att det ska se ut som lera.

Låt eleverna få se bilder på föremål från vikingatiden. Du hittar många sådana via nätet.

Ta gärna upp det på storskärm och prata om det tillsammans först.

Sedan kan de få forma saker som de tror att man kunde byta och köpa till sig när man var i Birka.

Gör en utställning där eleverna också har fått beskriva sina föremål i text.

I detta moment utgår du från uppslagen på sidorna 36–39 där vi får lära oss mera om handeln som pågick i Birka. Utgå från frågorna för att repetera:

- Hur kommer varorna som man kan köpa till Birka?
- Vad betalar man oftast med när man vill köpa varor?
- Kan ni ge exempel på varor som tillverkades i Birka?
- Kan ni ge exempel på varor som kom dit från andra länder?
- Vad var det för present som Knut hade ordnat till Ragnar?
- Vad var en ringbrynja till för och hur var den konstruerad?
- Vad betydde det att man var en träl och hur blev man det?

Prata med eleverna om att det är väldigt olika vad man tror händer med människor när man dör.

Prata om vad andra religioner tror händer och fråga eleverna vad de tror.

Kapitel 4

Vikingatåget

Moment 1

BYN PÅ ANDRA SIDAN HAVET

- Vilken är Europas största stad vid den tiden och vad kallar vikingarna den för?
- Vad är Särkland och vad gör vikingarna där?

Titta på kartan i boken och fråga eleverna om det finns några ställen som vikingarna besökte som de känner igen.

Låt dem i par googla på de olika länderna och städerna för att hitta information om dem. Presentera för varandra.

OM DU HAR TID

Skriv en dagbok eller ett brev från en viking
Prata med eleverna som hur de tror att det var att vara viking när man var ute på vikingatågen.

Sedan kan eleverna få skriva en dagbok eller ett brev från en viking som de själva hittar på.

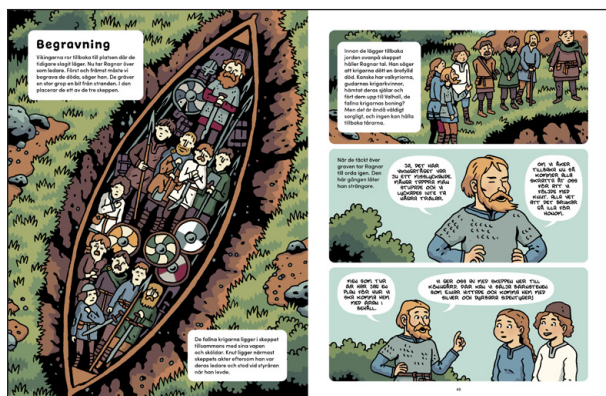
Låt sedan eleverna läsa upp sina texter från varandra.

Introducera kapitel 4 genom att läsa hela berättelsen om Vikingatåget. Men börja med att du utgår från uppslagen på sidorna 40–43.

- Hur många skepp hade Knut fått ihop till resan?
- Varför anser Knut att det är en bra by att anfalla?
- Vad har de för strategi för sitt anfäll?
- Vilka vikingar var det som färdades i västerled?
- Vad var syftet med deras resor?
- Vad var Danelagen för något?
- Varför fick vikingahövdingen Gånge-Rolf en bit land av den franska kungen?
- Vad händer när vikingen Leif Eriksson seglar vilse?
- Var bosätter sig många av vikingarna och varför tror ni att de gör det?
- Vad var Vinland och vad händer där?
- Vilka vikingar färdades österut och vilka ställen besökte de?

Moment 3

VIKINGARNA OCH DÖDEN

- Prata om moment 3 på sidorna 48–49 där man får reda på hur vikingarna ibland gjorde när de begravde sina krigare som hade dött.
- Var begraver man de döda någonstans?
 - Varför tror ni att man lägger dem i båten när man begraver dem?
 - Minns ni vart vikingarna trodde att man kom när man hade dött i strid?
 - Varför ligger Knut i aktern av skeppet?
 - Varför tyckte Ragnar att vikingatåget var ett misslyckande?
 - Vad tänker Ragnar att de kan göra för att det inte ska se så misslyckat ut när de kommer hem till familjerna?

Låt eleverna få jobba i mindre grupper och prata om vad de tror händer när man dör och på vilket sätt det skiljer sig från vikingarnas sätt att se på det.

Återsamlas och hör vad grupperna har pratat om.

OM DU HAR TID

”Bärnstensspelet” (=stenspelet)

Till det här spelet kan du använda fina dekorationsstenar eller så hämtar ni bruna stenar eller gör egna stenar av playdoo som ni målar bruna. Detta för att representera bärnsten.

Regler:

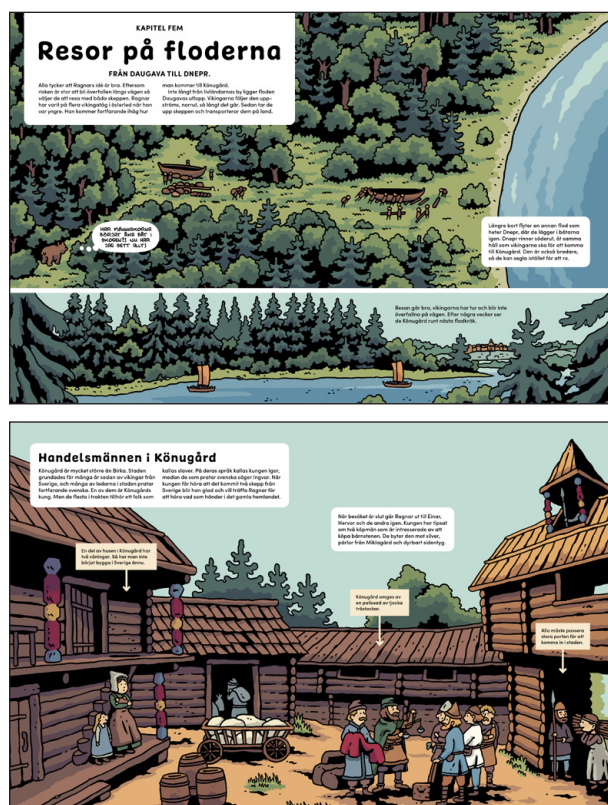
1. Det här är ett spel där två personer tävlar mot varandra.
2. För att vinna krävs att man tänker och planerar sina drag och till viss del även har turen med sig. Spelet går ut på att man först lägger upp en rad med ca 20 stenar.
3. Sedan bestämmer man vem som skall börja och fortsättningsvis så börjar man varannan gång.
4. I varje drag tar man bort mellan en till tre stenar från ena änden av raden (man får inte stå över). Den som tvingas ta den sista stenen förlorar.

Kapitel 5

Resor på floderna

Moment 1

BYN PÅ ANDRA SIDAN HAVET

Titta på bilden av Könugård och beskriv hur staden ser ut och hur den fungerar. Låt eleverna få rita och illustrera egna handelsstäder såsom Birka och Könugård.

OM DU HAR TID

En bytesdag

Planera för en bytesdag för hela klassen och bjud kanske in även andra på skolan.

Eleverna kan ta med sig saker hemifrån som de inte längre använder och som de kan tänka sig att byta mot något annat. Det kan vara allt från leksaker till porslin eller annat.

Det blir roligare om ni bygger upp som olika stånd där man kan besöka varandra för att prata om byteshandel precis som vikingarna gjorde.

Har ni tid och möjlighet kan eleverna få ha kläder som kan likna de som vikingarna hade på sig på den tiden.

Man kan prata om vilka kläder man har hemma som skulle kunna påminna om dessa.

Fota och häng upp bilder från dagen.

Introducera kapitel 5 genom att läsa hela berättelsen om resorna på floderna. Men under moment 1 utgår du från uppslagen på sidorna 50–53.

- Varför tar vikingarna med sig bägge båtarna till Könugård?
- Vilken flod är det som ligger nära Livlänerna?
- Varför tror ni att man transporterar båtarna på land?
- Varför är floden Dnepr bättre att färdas på?
- Hur lång tid tar det att färdas till Könugård?
- Vad är Könugård för typ av stad?
- Hur bildades Könugård?
- Varför blir kungen i Könugård glad när han får höra att det har kommit båtar från Sverige?
- Vad byter de till sig för bärnstenen?

Moment 2

KUNGENS VÄRINGAR

Repetera delen i kapitel 5 där det pratas om vad som menas med Kungens väringar. Använd uppslaget från sidorna 54–55.

- Vilka är det Hervor träffar på?
- Vad betyder väring?
- Vad menar man med hirden och vad gör de?
- Vad berättar soldaterna att de ska göra nästa år?
- Varför tror ni att Hervor blir förtjust över det hon får höra?
- Vad tror ni menas med att man är sköldmö?
- På vilket sätt visar Hervor vad hon går för?

Prata mera om vad en sköldmö var för något. Kvinnor kunde också vara krigare och var kända som sköldmöer. Upptäckter som gjorts visar att sköldmöer spelade en mycket större roll än vad man tidigare trott och man vet nu helt säkert att de existerat i Vikingasamhället.

Läs mera om graven i Birka som man konstaterat tillhör en sköldmö. Använd länken: <https://www.birkavikingastaden.se/2019/08/birkas-skoldmo/>

OM DU HAR TID

Bli stark och smidig som en sköldmö

För att kunna bli en sköldmö behövde man träna mycket på sin styrka och smidighet.

Låt eleverna får testa några lekar och aktiviteter som unga vikingar kanske ägnade sig åt.

Lugga Björn

1. Sitt ner med böjda ben och en käpp i knävecken. Håll armarna underifrån runt käppen och försök att komma upp till stående.
2. Den som lyckas först vinner.

Kasta skinn

1. Stå allihop i en ring med en person i mitten.
2. Ett föremål kastas från en person i ringen (en skinnbit eller något liknande).
3. Den som är i mitten ska fånga föremålet när det är i luften.
4. Fångar man byter man plats med den som kastat.

Hoppa längd och höjd

1. Ställ upp en bana med olika föremål som gör att man övar på att hoppa högt eller långt. Exempelvis koner, mattor, pallar, ärtpåsar osv.
2. Man ska försöka ta sig genom banan utan att nudda något och utan att avbryta.

Moment 3

HEMKOMSTEN

OM DU HAR TID

Hur skulle jag se ut om jag var en viking.

Låt eleverna få fantisera om hur de skulle se ut och vad de skulle heta om de var en viking.

Utgår från följande punkter och låt dem skriva och/eller illustrera:

1. Vad heter jag?
2. Vad har jag för personlighet?
3. Hur ser jag ut?
4. Vilka kläder har jag?
5. Var bor jag någonstans?
6. Vilken är min familj?
7. Vad har jag för förmågor?

Berätta och visa för varandra.

Repetera delen i kapitel 5 där vikingarna kommer hem till sin by igen och utgå från uppslagen på sidorna 56–59.

- Vem är det som Turid besöker?
- Varför är Turid orolig för alla som är iväg på vikingatåget?
- Vad är en Völva för något?
- Vad är det för stav som völvan har och vad symboliserar den?
- Hur tänkte sig vikingarna att det var med livet tills det att man dog?
- Hur vet trälen att Ragnar och de andra är hemma igen?
- Hur känner familjen sig nu när alla kommer hem igen?
- Hur tror ni att Einar tycker att det har varit på vikingatåget och varför tror ni det?
- Vad tror ni familjen tycker om alla saker som Ragnar och de andra har med sig hem?

Lär er lite mera om vad en völva var och vad de hade för roll i vikingasamhället. Titta på filmen från Birkas sida som underlag och läs texterna tillsammans.

Prata om varför man använde sig av völvor och hur andra i vikingasamhället såg på dem.